

דף יד; פרק שלישי

'מלתא אגב אורחיה קמשמע לן, כדרב יהודה אמר רב... – היה יכול לשנות בסתם – אחד המעריך את הנאה ואת הכעור, ונקט 'בישראל' כדי להשמיע אגב אורחיה שאין לומר 'נאה' אלא על ישראל.

'דאמר רב יהודה אמר רב: אסור לאדם שיאמר כמה נאה כנעני זה' –

'... וכן אסור לספר בשבחן, ואפילו לומר כמה נאה עובד כוכבים זה בצורתו. וקל וחומר שיספר בשבח מעשיו או שיחבב דבר מדבריהם, שנאמר ולא תחנם – לא יהיה להם חן בעיניך. מפני שגורם להדבק עמו וללמוד ממעשיו הרעים' (לשון הרמב"ם הל' עכו"ם י, ד).

לפי זה נראה שאסור לשבח אומנותו של עובד כוכבים וכל שכן חכמתו וכדומה. ואפשר שאין איסור אלא בעוסק בשבח, וכמו שאמרו כמה נאה עכו"ם זה, אבל לומר עליו שהוא אומן טוב או רופא טוב וכדומה – מותר.

וזה ששיבחו את דמא בן נתינה על שהפליג בכיבוד אב (קדושין לא. ובע"ז כג:): – נראה שזוהו לאחר מותו, שהרי אין איסור אלא משום שיבוא להימשך אחריו וזה שייך רק בחייו (עפ"י חדושים ובאורים ע"ז כ).

א. מה שכתב לצדד לענין אמירת 'רופא טוב, אומן טוב' שאם אינו עוסק בשבח מותר – נראה שמדובר כשנותן עצה לאחרים וממליץ על רופא מסוים וכיוצא בזה. ונראה שבאופן זה פשוט שומת שאין כאן נתינת חן, אלא לטובת ישראל עושה כן. ועל כן נראה יותר שכוונתו אפילו שלא לתועלת אדם אלא כסיפור דברים לפי דרכו לשם ידיעה בלבד.

ב. ע"ע כמה שכתבנו בע"ז כ, שמא איסור נתינת חן להם אינו אלא ברשע, והוה שהוסיף הרמב"ם לנמק' לא יהיה להם חן בעיניך מפני שגורם להדבק עמו וללמוד ממעשיו הרעים' – אבל אם הוא שומר שבע מצוות, הגם שאינו גר תושב, ואפשר אפילו שומר על ז' מצוות מצד היושר האנושי ולא משום אמונת התורה – אינו בכלל איסור חן.

ובסוטה (כב:): אמרו שאסור לספר בשבחן של רשעים. וכבר העירו על כך שהפוסקים לא הביאו הלכה זו. ולפי מה שנתבאר יש ליישב שהמדובר שם על רשע נכרי (כדוגמת בן ערפה, ע"ש. וכ"מ במהרש"א ובקרבן אורה שם, דמיירי בעכו"ם. וע"ע במש"כ שם מא:): ולא על ישראל, ואם כן הרי הלכה זו כלולה בדברי הרמב"ם כאן, שאסור לשבח דבר מדבריהם (וע"ש ב'ענינים למשפט'). תדע, שהרי כאן לא הזכירו בגמרא אלא לענין נוי, כמשמעות 'חן' שבפסוק, והלא אין דרכו של הרמב"ם להביא דבר שאינו מפורש בגמרא ומה זה שהוסיף 'קל וחומר שיספר בשבח מעשיו או שיחבב דבר מדבריהם' – אלא שדבריו הם דברי הגמרא בסוטה שאסור לספר בשבחן של רשעים. וממוצא הדברים שמענו שכל איסור זה אינו אלא ברשע, כאמור. ולפי זה מובן ששבחו את דמה בן נתינה על הפלגת מידתו וכיו"ב – שהרי לא היה רשע.

ודאיתנין להכי אין להוכיח שלאחר מיתה מותר לשבח, ועכ"פ אפשר שאין נכון לעשות כן. וכן משמע קצת מסוגיתנו מכך שהתנא לא רצה להזכיר שם נוי בעלמא על נכרים, גם שלא על נכרי מסוים (וכדיוק לשון הזהב שברש"י ד"ה מילתא). וכן משמע בספר פרי צדיק (קדושים ג) שעמד לבאר מדוע שבחו חז"ל את עשו על כיבודו את אביו והלא כתיב 'לא תחנם' – אל תתן להם חן.

'בפרדיסות סבסטי'. הורדוס המלך בנה עיר שומרון החרבה וקראה 'סוסטי' / סבסטי' – לכבוד הקיסר אבגוסטוס אשר היוונים קוראים לו 'סוסטוס'. ובאור מלה זו – איש נכבד הראוי שישתחוו לו אחרים (מוסף הערוך, לרבי בנימין מוספייא).

'הקדיש שלשה אילנות... או שהקדישן בזה אחר זה – הרי זה לא הקדיש לא את הקרקע ולא את האילנות שביניהם, ולא עוד אלא אפילו הקדיש אילנותיו ואחר כך הקדיש קרקע, כשהוא פודה

פודה את האילנות בשויהן וחוזר ופודה קרקע...' לפירוש רש"י (כאן) ורשב"ם (בב"ב עב), מדובר שהקדיש האילנות כשהן נטועים שלא כסדרם או הקדישים אחד אחד ואחר כך חזר והקדיש הקרקע. וקשה שלפי זה היה לו לומר רק 'ולא עוד אלא אפילו חזר והקדיש את הקרקע' ותו לא.

לכך חידש הרש"ש (שם) שאפילו הקדיש האילנות בבת אחת, כיון שחזר והקדיש את הקרקע בפירוש הרי גלה בדעתו שמתחילה לא נתכוין להקדיש אלא את האילנות לבדם, הלכך פודה אותם בשויהן.

והביא דוגמא לכעין זה משבועות כג. ונראה שרש"י ורשב"ם מאנו בכך כי מה נפשך, אם הקדיש הקרקע בתוך-כדי-דיבור, הרי זה הקדש אחד ופודה הכל לפי חשבון חמשים. ואם שהה יותר מכדי-דיבור, כבר חל ההקדש על הקרקע, וגם אם סופו מוכיח שלא נתכוין לכך הלא דברים שבלב אינם דברים ומשעה ראשונה חל ההקדש על הקרקע. ואמנם יש מקום לומר שסופו הוכיח על תחילתו אף לאחר כדי דיבור – ע' כעין זה בתוס' בכורות נא, וע' במובא שם ביוסף דעת שתלוי הדבר במחלוקת הראשונים.

ומה שהקשה הרש"ש על הלשון – נראה שכיון שהפסיק ב'לפיכך...' (לגרסת השטמ"ק. וכן הוא בב"ב שם), חזר ופרש דבריו. ועוד, הרי בבא זו כוללת גם אופן שהקדיש שלשה אילנות כאחת וכגון שאמר בפירוש רק אותם, ועיקר החידוש דלא אוליגן בטר שעת הפדיון אלא בטר ההקדש כדלהלן.

'מנין ללוקח שדה מאביו והקדישה ואחר כך מת אביו, מנין שתהא לפניו כשדה אחוזה...' – ונפקא מינה במה שהיא נידונית כשדה אחוזה, שהיא נפדית בחמשים שקל לבית זרע חומר שעורים, ולא בשויה כשדה מקנה (רש"י כאן ורשב"ם בב"ב עב. ונקטו כתנא קמא דמתניתין שכן הלכה). וכן נפקא מינה לכולי עלמא לענין זה ששדה אחוזה יוצאת ביובל לכהנים ואילו שדה מקנה חוזרת לבעליה ביובל (כן כתב המהרש"א בב"ב שם. וכן נפ"מ לענין תוספת חומש. וצ"ע).

בספר אור שמח (עבדים ד,ה) האריך לבאר כיצד חל הקדש שדה זו לעולם כשדה אחוזה, והלא אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו [שהרי זוהי הסיבה ששדה מקנה חוזרת לבעליה ביובל – כדתנן להלן כו:] ובשעה שהקדיש הרי בעצם היתה שייכת לאביו אלא שקנאה ממנו לזמן – עד היובל, וגם אסור לו לחפור בה בורות וכו' (וכן הקשה בקובץ שעורים ב"ב שם, וכן בשיעורי ר' שמואל גטין מח.).

[וכתב שאין לומר שמה שאמרו לתת לה דין 'שדה אחוזה', זהו רק לענין פדיון בחמשים שקל, אך באמת חוזרת למקדיש ביובל – שזה לא מצאנו].

ובאר האור-שמח על פי שיטת רבנו תם (בפ"י דכתובות) שאפשר למכור 'שדה זו שאירש מאבא' ולא הוי דבר שלא בא לעולם. וכיון שאם הקדיש באופן זה חל ההקדש, אם כן גם עתה לא פקעה קדושה בכדי (כשיטת בר פדא – בנדרים ל) ופשטה הקדושה לעולם, שהרי עכשיו אין מי שמעכב אותה מלחול, שהרי אביו מת והוא יורשו.

בשיעורי ר' שמואל (גטין מח) הוסיף להקשות לאידך גיסא; מת האב ואח"כ הקדיש, מדוע צריך לימוד על כך שדינה כשדה אחוזה, והלא הטעם ששדה מקנה אינה מתחלקת לכהנים ביובל הוא משום שאינה שלו, וזו הרי היא שלו לצמיתות.

ונראה לי שישב על פי מה שכתב במנחת חינוך (שנה, ט) שנראה מצד הסברה שאפילו שדה מקנה שאינה חוזרת לבעלים ביובל, כגון שמכר לזמן קצוב, לששים שנה – בשנת היובל לא תצא לכהנים אלא תישאר ביד הלוקח עד סוף הזמן. לפי זה מובן שאילו היתה נחשבת 'שדה מקנה' הרי כיון שבאה לידו בקנין, לא היתה יוצאת לכהנים ואעפ"י שהיא שייכת לו לעולם, כי שדה מקנה לעולם אינה יוצאת לכהנים, גם כאשר אין הגבלה בקנינו של המקדיש, כאמור. שו"ר שרמו לזה באבי עזרי (תליתאה) ערכין ד,א. ואולם שם במשנה ראשונה (תנינא שמיטה יא,ב) נקט להפך מדברי המנ"ח.

(ע"ב) 'אמר מר: הקדיש אילנות פודה בשוין. אמאי, וליקדשו אגב ארעייהו וליפרקוה אגב

ארעייהו'. משמע שהגמרא נוקט בסתם שהמקדיש אילנות עם קרקע, פודה הכל בחמשים שקל כסף לבית זרע חומר שעורים, ודלא כרב הונא שאמר פודה את האילנות בשווים וחוזר ופודה את הקרקע – כן דייק הראב"ד (ערכין ד, כה) והשיג בזה (שם טו) על הרמב"ם שפסק כרב הונא.

וב'זבח תודה' כתב לתרץ שקושית הגמרא נסובה על המשך דברי רב פפא [וכאילו אמרו וכו', כפי שמצוי כן כמה פעמים בש"ס], שהאילנות שהוקדשו אינם יוצאים לכהנים ביובל – והלא קנה קרקע עם האילן, וכשאמרה תורה שהשדה יוצאת ביובל, לא חילקה בין שדה ריקנית לשדה עם אילנות [ומה שנקטו לשון 'ולפרקינהו' – משום שלפי הדין גם לכהנים אינה חוזרת בלי פדיון].

ועוד כתב לתרץ הקושיא מעיקרה; לא אמר רב הונא שפודה את האילנות בנפרד אלא בכגון שהקדיש שדה עם אילנות, אבל אם פירש בהקדשו אילנות בלבד, הניח המקשה שאמנם בדין הוא שהקרקע שמתחת האילנות נתקדשה עמהם, אך אין זה 'בית זרע' שהרי אינה עדיפה משדה טרשים שאינה מקום זרע, שפודה אותה בשוויה, וגם כאן ייפרדו האילנות עם הקרקע שתחתיהן בשוויין, ואילו מלשון רב פפא משמע שאינו פודה אלא האילנות לבדם.

א. צ"ב מדוע אין זה 'בית זרע' הלא העץ שתול בקרקע זו ואינה דומה לאדמת טרשים.

ב. במה שכתב שהרמב"ם יפרש שקושית הגמרא מתיחסת להמשך דברי רב פפא – יש להעיר שאין פירוש זה מוסכם אצל הראשונים. יעויין בקהלות יעקב (ערכין ג) שהכריח מדברי התוס' בב"ב שקושית הגמרא אינה מתיחסת על החזרה לבעלים ביובל אלא רק על פדיון בשווים. ואולם כתב שלפי גרסת רש"י והשטמ"ק, הקושיא נסובה על שני הדינים.

ג. ע"ע בית הלוי ח"א מט, פלפול רחב לישיב מדוע לא הקשו לרב פפא אליבא דרב הונא. וע"ע צאן קדשים.

'מכר אילנות – אין נגאלין פחות משתי שנים... לא גאלן – אין חוזרת לבעלים ביובל. מאי טעמא, ושב לאחזתו אמר רחמנא, ולא אילנות'. נראה כיון שאילנות אינם בכלל 'אחזתו', לא נאמר בהם דין גאולה בעל כרחו של הלוקח (מנחת חינוך שלט, יז. וע"ע ש שנה, ח).

לפי זה צריך לומר שמה שהוצרכו להביא אילנות לדין שתי שנים, היינו בהסכמת שניהם שאסור – כמבואר להלן כט: וברמב"ם שמיטה יא.

'אמר רבא: מסתברא לית להו גזירה שוה, מדגלי רחמנא חומש גבי שדה אחוזה וגבי מקדיש ביתו, הוו ליה [להו] שני כתובין הבאין כאחד...' לכאורה משמע שרבא סובר ש'שני כתובין הבאים כאחד' אין מלמדים כלל, אף לא בגזרה שוה. ואולם לפי מה שכתבו התוס' כאן אין כל ראיה, כי דוקא כאן ישנו גילוי מיוחד שאין למדים בג"ש. ואדרבה יש לשמוע מדברי התוס' להפך, שבעלמא למדים בג"ש גם במקום שני כתובים. וע"ע בתוס' להלן טו. ד"ה הו ובהו"ב שם; שטמ"ק כאן בשם הרא"ש; שער המלך סוף הל' עכו"ם).

גם לפי הברייתא שהביאו כוותיה ולא מטעמיה, לכאורה יש לשמוע שהיה ניתן ללמוד בגזרה שוה אעפ"י שיש כמה כתובים הבאים כאחד.

וכבר נחלקו דעות הראשונים בענין – ע' במובא בנבחים נו. וצ"ע.

'במכסת הערכך – הקישו הכתוב לערכין, מה ערכין אין מוסיף חומש אף שדה מקנה אין מוסיף חומש'. הגם שבערכין אין שייך תוספת חומש כבשאר פדיונות (וכבר עמד על כך בשפת אמת), שהרי אין זה פדיון אלא נדר בעלמא שנודר להקדש, יתכן שמ"מ יש ללמוד בהקש זה מזה וכעין ש'דנים אפשר משאי אפשר' בהקש (ע' מנחות פב. וע"ע בנדה לו ובתוס').

ועוד יש לומר שענין המעריך נחשב כמקדיש את גופו, ואמרה תורה לפדותו מיד ההקדש לפי דמי ערכו (כן כתב בשלטי הגבורים ע"ז יג. דף ד. בדפי הרי"ף).

אעפ"י שהמערך אדם אחר אין שייך לומר להקדישו, נראה שנחשב כאילו מקדיש מנכסי עצמו את ערכו של זה, וציוותה תורה לפדות אותו ערך שהקדיש בסך קצוב. ובוה מובן ענין העמדה והערכה שיש בערכין – כמו בשומת פדיון. וכן מובן ענין 'ערך עני' בהשג יד [שלכאורה אין עניונו של המערך שייכת לעצם הערכת הנערך] – כי כשמקדיש ערך פלוני בעצם הוא כמקדיש מנכסיו כפי אותו ערך, והרי נכסים מועטים של העני נחשבים אצלו כנכסים מרובים של העשיר לעשיר, הלכך הקלה תורה שהכהן יעריכו לפי 'קנה מדה' של עני, והיינו ערך עני. וע"ע בגדר נדר הערכין במובא לעיל ב: ויש שפרשו שמדובר כגון שהפריש חפץ מסוים לערכו ואחר כך בא לפדותו בכסף, שאינו מוסיף חומש כשאר הקדשות, מפני שלא נתקדש עד שבא ליד גזבר (עפ"י צפנת פענח ערכין ד, כו; חזון יחזקאל כתובות ג, ב. ומסתימת דברי רש"י אין נראה שפרש כן).

דף טו

'תחת אשר ענה – מכלל דאיכא בושת ופגם'. על גדרי חיוב בושת ופגם באונס – ע' במובא בכתובות מב-מג.

כתב בספר הכתב והקבלה (תצא): 'מלשון תרגום יהונתן שכתב 'ויתן דמי בהתה חמשין סלעין' יראה שהחמשים סלעים הם דמי בושת, וזה אינו. ואין ספק שהוא משגת המדפיסים'.
ואולי יש מקום לישב דברי התרגום ככתבם, שאעפ"י שתרגום 'בושה' – בהתה (וע"ע בערוך ערך 'תכל'), מדברי רש"י בכתובות (סב). מבואר שהוא מלשון פחד ותמיהה [וכלשון 'בוהו' – שממון. והיינו השתוממות ותמהון לבב. וראה גם בר"ן נדרים עה. 'סבי דבתא' – ריקנים]. ואפשר שזו כוונת התרגום, שהקנס בא על החרדה ותחושת ההשתוממות ועגמת הנפש, ואין כאן סתירה לדברי הגמרא.

'האומר בפיו חמור מן העושה מעשה' – שכן הלשון היא עצם האדם, כמו שנאמר ויהי האדם לנפש חיה ומתרגמינן: 'לרוח ממללא' (עפ"י מהר"ל. ע' אבני נור יו"ד שו, יב).

'נמצא האומר בפיו חמור מן העושה מעשה, שכן מצינו שלא נתחתם גזר דין על אבותינו במדבר אלא על לשון הרע...' נראה שגם המקבל לשון הרע חמור כל כך, שהרי דוד המדבר לא אמרו לשון הרע אלא המרגלים לבדם, ונענשו כל הדור ההוא על שקיבלו לשון הרע. וכן משמע מלשון הרמב"ם בהל' דעות ז (שפת אמת).

'אל תיקרי כי חזק הוא ממנו אלא ממנו'. יש מן המדקדקים המבחינים בין 'ממנו' במשמעות רבים בגוף ראשון, שה'נ' אינה מודגשת, ובין משמעות יחיד בגוף נסתר שהיא מודגשת, להורות על השמטת אות ה' – כאילו כתוב 'ממנהו' (ע' בשו"ת הרשב"א המיוחסת לרמב"ן רלב. וכ"כ במנחת שי עפ"י ראב"ע ובחושני אגדות מהר"ל סוטה לה, וע' גם בספר פתח עינים כאן). ויש סוברים שאין הפרש בקריאה ובניקוד ביניהם אלא כולם דגושים (כ"כ התוס' כאן. וכ"כ בדעת רש"י בסוטה לה) שכתב שאין לגרוס 'אל תיקרי ממנו אלא ממנו' כי אין הפרש ביניהם – כ"כ רעק"א עפ"י רש"י במגילת רות עה"פ 'הלהן תעגנה'. וע"ע בקובץ המעין ניסן תשס"א (מא, ג) עמ' 55).

יש שכתבו שהחילוק הוא בין ניקוד הוא"ו בחולם או בשווק. ובספר פתח עינים דחה דעה זו, שלעולם אין מופיע 'ממנו' בחולם.
ובדרך רמז: מילוי האותיות בתיבת 'ממנו' – גם הוא 'ממנו' [שהרי מילוי אותיותיה כפול, מ"ם נו"ן ו"ו], כאילו כתוב 'ממנו' פעמיים, לשתי המשמעויות (מובא בבעל הטורים שלח).